



AR IKI 22-OS NĖŠTUMO SAVAITĖS NEIŠGYVENUSIO ŽMOGAUS VAISIAUS PALAIKŲ SUNAIKINIMAS KARTU SU MEDICININĖMIS ATLIEKOMIS NEPAŽEIDŽIA TEISĖS BŪTI ORIAI PALAIDOTU?

Rosita Dulinskaitė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.19.1>

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama, ar iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusio žmogaus vaisiaus palaikų sunaikinimas kartu su medicininėmis atliekomis nepažeidžia oraus, etiško ir pagarbaus laidojimo principo?

Nors medicinos mokslas yra nenuginčijamai įrodęs, jog žmogaus gyvybė atsiranda nuo apvaisinimo momento, požiūris į dar negimusio vaiko teisinio statuso svarbą bei galimybę nėra vieningas. Dėl to siekis įtvirtinti teisinį reguliavimą, nustatantį prenatalinėje stadijoje besivystančios gyvybės orų, pagarbų bei etišką palaikų laidojimą, tampa ryžtingu iššūkiu. Neišgyvenusių žmogaus embrionų ir vaisių palaikų deginimas, kartu su medicininėmis atliekomis, atskleidžia įstatymų požiūrį į negimusią gyvybę.

Straipsnyje nagrinėjama užsienio šalių teismų praktika, tarptautinės sutartys, konvencijos bei kiti teisės aktai. Iš atliktos analizės matyti, jog daugelis valstybių linkusios iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusius žmogaus vaisius ir embrionus laikyti medicininėmis atliekomis. Lietuvos teisė žmogaus embriono ir vaisiaus teisinio statuso nėra aiškiai ir vienareikšmiškai apibrėžusi, taip pat nesutariama dėl teisinės apsaugos bei suteikiamų teisių. 2017 metais svarstytas ir nuo 2018 metų gegužės 1 dienos įsigaliojęs žmonių palaikų laidojimo įstatymo pakeitimo įstatymas, leidžia neišgyvenusius žmogaus vaisius ir embrionus prilyginti žmogaus palaikams ir suteikia galimybę juos oriai palaidoti ar kremuoti. Šis pokytis pakeitė iki tol galiojusį nehumanišką teisės požiūrį į dar negimusį vaisių. Tačiau Lietuva yra viena iš nedaugelio šalių, embrionų ir vaisių palaikus prilyginanti žmogaus palaikams, nenustačiusi prenatalinio amžiaus ribos.

¹ Autorė yra teisės magistrė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto absolventė.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Embrionas, žmogaus vaisius, neišgyvenęs vaisius, 22-os nėštumo savaitės, palaikų laidojimas, medicininės atliekos.

IVADAS

Neišgyvenusių žmogaus embrionų ir vaisių palaikų deginimas kartu su medicininėmis atliekomis atskleidžia įstatymų požiūrį į negimusią gyvybę. Kazimiero Meiliaus nuomone, „[p]radėtam, bet dar negimusiam taikomas „atliekos“ terminas tapo teisišku ir naudingu tiems, kurie, saugodami moters teisę į savo kūną, pasitelkę pozityvistinius įstatymus visiškai sumenkina negimusio asmens kūną ir jo orumą.“² Medicinos mokslas yra nenuginčijamai įrodęs, kad žmogaus embrionai ir vaisiai yra atskiri žmogaus organizmai. Moksliniais tyrimais nustatyta, jog „žmogaus gyvybė atsiranda nuo apvaisinimo momento, kai sukuriama unikalus chromosomų rinkinys, užtikrinantis genetinę įvairovę ir lemiantis lytį“.³ Visgi visuomenės požiūris nėra vieningas ir nuomonės neretai išsiskiria tiek moraliniu, tiek teisiniu požiūriu, kuomet bandoma surasti skirtumus bei panašumus tarp pradėto, bet dar negimusio vaisiaus ir gimusio gyvo, išnešio naujagimio.

Siekis įtvirtinti teisinį reguliavimą dėl prenatalinėje stadijoje besivystančios gyvybės pagarbaus bei etiško palaidojimo tampa ryžtingu iššūkiu „dėl to, kad apie [prenatalinio tarpsnio] buvimą ilgą laiką beveik nieko nežinota, o dabar jį reikia įteisinti taip pat, kaip ir visus kitus gyvenimo tarpsnius: kūdikystę, vaikystę, jaunystę, brandą ir senatvę.“⁴ Prieš bet kurio įstatymo, kuris susijęs su gyvybe prenatalinėje stadijoje, įtvirtinimą būtina išsiaiškinti, ar pradėtas ir negimęs vaikas (embrionas, vaisius) gali būti tam tikrų žmogaus teisių subjektas? Pateikus atsakymą į šį klausimą galima ieškoti sprendimo dėl žuvusių žmogaus vaisių ir embrionų palaikų oraus palaidojimo klausimo. Suvokus, jog prenatalinis laikotarpis yra vientiso, besitęsiančio gyvybės proceso tarpsnis, iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusių žmogaus vaisių ir embrionų palaikų deginimas kartu su medicininėmis atliekomis, pažeidžia bet kokias sveikos moralės normas.

2018 m. gegužės 1 dieną įsigaliojus naujai priimtam žmonių palaikų laidojimo įstatymo pakeitimo įstatymui⁵, neišgyvenę žmogaus vaisiai ir embrionai prilyginami žmogaus palaikams

² Kazimieras Meilius, „Nasciturus statusas antikinėje ir modernioje kultūroje bei teisėje“, straipsnis knygoje: Andrius Narbekovas ir kt., *Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo: mokslinė monografija* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012), p. 329.

³ Andrius Narbekovas, „Prenatalinė etika“, straipsnis knygoje: Andrius Narbekovas ir kt., *Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo: mokslinė monografija* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012), p. 143.

⁴ Krescenijus Stoškus, „Žmogaus būties prenatalinė būklė: jos neliečiamumo etinis pagrindimas“, straipsnis knygoje: Andrius Narbekovas ir kt., *Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo: mokslinė monografija* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012), p. 7.

⁵ Lietuvos Respublikos žmonių palaikų laidojimo įstatymo Nr. X-1404 1, 2, 6, 13, 15 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR (2017-12-07; Nr. XIII-837).

ir suteikiama galimybė juos oriai palaidoti ar kremuoti. Šis pokytis pakeitė iki šiol galiojusį nehumanišką teisės požiūrį į dar negimusią gyvybę. Tačiau Lietuva yra viena iš nedaugelio šalių embrionų ir vaisių palaikus prilyginanti žmogaus palaikams, nenustačiusi prenatalinio amžiaus ribos.

Tema dėl iki 22-osios nėštumo savaitės žuvusių vaisių ir embrionų palaikų oraus palaikų laidojimo Lietuvoje nebuvo plačiai nagrinėta. Galima rasti keletą mokslinių darbų, kuriuose ši problema buvo paliesta, tačiau išsami analizė nebuvo pateikta. Šiame darbe išsamiai nagrinėjama embrionų ir vaisių, žuvusių iki 22-osios nėštumo savaitės oraus palaikų laidojimo problematika, remiantis Lietuvos, užsienio mokslinės literatūros, teismų praktikos bei tarptautinių teisės aktų, konvencijų ir sutarčių analize.

Straipsnio pagrindinis tikslas argumentuotai atsakyti į klausimą, ar įstatymų leidėjo nustatytas iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusio žmogaus vaisiaus ir embriono palaikų sunaikinimo teisinis reguliavimas atitinka žuvusio vaisiaus tėvų, artimųjų bei visuomenės etines, moralines ir religines nuostatas. Taip pat išanalizuoti žmogaus vaisiaus ir embriono teisinį statusą Lietuvos Respublikos, užsienio valstybių bei tarptautinėje teisėje.

ŽMOGAUS VAISIAUS IR EMBRIONO TEISINIO STATUSO KLAUSIMAI IR PROBLEMATIKA

Žmogaus vaisiaus teisinio statuso nagrinėjimo atžvilgiu teisės doktriną galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmoji grupė teigia, kad vaisius negali būti teisės subjektu ir asmens teises kildina iš visuomenės, nurodant, jog tik teisėtam įstatymų leidėjui priėmus atitinkamus sprendimus, vaisius įgauna visas jam priklausančias teises bei „žmogus turi būti ginamas tik nuo gimimo; iki to momento jis tėra tik moters kūno dalis ir ši, pasinaudodama savo teise į privatų gyvenimą, turi teisę priimti sprendimus dėl jos organizme esančio vaisiaus gyvavimo tolimesnės eigos.“⁶ Antroji grupė laikosi požiūrio, jog žmogaus vaisius yra teisės subjektas ir įgauna teises nuo pradėjimo momento, kildinami jas iš pamatinių vertybių – žmogiškosios prigimties. „Iš embriono žmogiškosios būties kyla teisė gyventi, kuri yra prigimtinė ir bendražmogiška. Tą teisę privalo įtvirtinti ir civilizuoto pasaulio teisėkūra. ... Teisę privalu integruoti į moralinę tvarką.“⁷

Siekiant atsakyti į klausimą, ar iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusio žmogaus vaisiaus ir embriono sunaikinimas kartu su medicininėmis atliekomis nepažeidžia teisės būti oriai palaidotu, pirmiausiai reikia išsiaiškinti, koks yra žmogaus embriono ir vaisiaus teisinis statusas ir kuriuo momentu statusas įgyjamas.

⁶ Eglė Kavoliūnaitė, „Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje“, *Teisės problemos* (2006, Nr. 2 (52), p. 63.

⁷ Žr. išnašą 4: K. Stoškus, p. 9.

Žmogaus vaisiaus ir embriono padėtis tarptautinės teisės požiūriu

Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) byloje *Vo v. France*, be kitų klausimų, buvo iškeltas klausimas, ar žmogaus vaisius gali būti prilyginamas žmogui. Kadangi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija nekalba apie vaisiaus prilyginimą žmogui, teismas paliko šį klausimą atvirą ir suteikė galimybę kiekvienai valstybei savarankiškai nuspręsti ir įtvirtinti savo vidaus teisėje ar žmogaus vaisius gali būti prilyginamas žmogui. Byloje *Vo v. France* teismas pažymėjo, jog „nėra nei pageidautina, nei įmanoma atsakyti į klausimą, ar negimęs vaikas laikomas žmogumi pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 2 str.“⁸ Tačiau, teismo nuomone, negimęs vaikas nėra laikomas asmeniu, tiesiogiai saugomu Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2-o straipsnio⁹ rėmuose.¹⁰ Kita vertus, „[EŽTT] pažymėjo, kad nors Europoje ir nėra bendro sutarimo dėl embriono (vaisiaus) statuso ir jo prigimties, tačiau egzistuoja bendras sutarimas, jog embrionas (vaisius) priklauso žmonių giminei.“¹¹ Net jeigu žmogaus embrionas ir/ar vaisius galėtų turėti prigimtines žmogaus teises, jos būtų netiesiogiai ribojamos atsižvelgiant į motinos teises ir interesus.¹² Tokius interesus vaisius galėtų įgyti nuo 21 nėštumo savaitės, nes *Vo v. France* byloje buvo patvirtinta taisyklė, kad vaisius gyvybingu laikomas nuo 21 nėštumo savaitės, tačiau neįvertino, ar vaisiui yra pripažįstama teisė į gyvybę.¹³

Vis dėlto byloje teismas konstatavo, kad kai kuriomis aplinkybėmis konvencijos 2 straipsnio apsauga gali būti taikoma ir negimusiam vaikui. „Teismas nustatė, kad procesinės garantijos šios bylos nagrinėtomis aplinkybėmis buvo išlaikytos ir tokiu būdu Konvencijos 2 straipsnis buvo nepažeistas, tačiau tokia formuluotė vis dėlto reiškia *prima facie* 2 straipsnio taikomumą negimusiam vaikui (teisėjo Rozakis atskiroji nuomonė).“¹⁴

Nors **Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija** (toliau – EŽTK, konvencija) tiesiogiai nekalba apie vaisių ir embrionų teises, negalima neįvertinti netiesioginės įtakos vaisių ir embrionų subjektiškumui kildinti. Konvencijos 2 straipsnio 1 dalis teigia, jog „kiekvieno teisę į gyvybę saugo įstatymas“ neapibrėždama „kiekvieno“ sąvokos. Lingvistiškai

⁸ Europos Žmogaus teisių teismo byla: *Vo v. France*, Eur. Ct. HR, No. 53924/00, (2004) 40 EHRR 12, mintis tekste: Jonas Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, *Sveikatos mokslai* (2007, Nr. 2) p. 767.

⁹ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija 1 skyriaus 2 straipsnio 1 dalis: „Kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo. Niekam negalima tyčia atimti gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį už nusikaltimą, už kurį tokia bausmė įstatymo numatyta.“

¹⁰ Europos Žmogaus teisių teismo byla: *Vo v. France*, Eur. Ct. HR, No. 53924/00, (2004) 40 EHRR 12.

¹¹ Jonas Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, straipsnis knygoje: Andrius Narbekovas ir kt., *Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo: mokslinė monografija* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012), p. 264.

¹² Žr. išnašą 10: *Vo v. France*.

¹³ Eglė Kavoliūnaitė, „Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos“, *Teisės problemos* (2005, Nr. 2), p. 15.

¹⁴ Jonas Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, *Sveikatos mokslai* (2007, Nr. 2) p. 767.

nagrinęjant nurodytą straipsnį negimęs vaikas įeity į konvencijos saugomą objektą. Jei konvencijos pasirašymo metu, 1950 metais, pasirašančios šalys žodį „kiekvieno“ (angl. *everyone*) suprato plačiai, kaip įtraukiantį ir negimusius vaisius, tuomet dėl šiuolaikinių sąlygų spaudimo negimusio vaiko neįtraukimas į sakinio prasmę pereitų virš interpretacijos ribų.¹⁵ Kita vertus, EŽTT ankščiau minėtoje byloje *Vo v. France* įtvirtino nuostatą, jog bendraja prasme terminas „kiekvienas“ ir pats konvencijos 2 straipsnio pirmos dalies tikslas visgi neapima žmogaus embriono ir vaisiaus.¹⁶ Atkreiptinas dėmesys, jog Reprodukcinė teisė centras palaiko tokią EŽTK 2 straipsnio interpretaciją ir teigia, jog siekis, kad minimas straipsnis žmogaus vaisius ir embrionus laikytų asmeniu, prasilenkia su Europos Žmogaus teisių sistemos bei pačių valstybių narių teise ir jurisprudencija, tarptautiniais standartais ir valstybių narių nacionalinių teismų sprendimais.¹⁷ Pagal šią nuostatą, suteiktos asmens teisės žmogaus vaisiui ir embrionui, sukeltų rimtų sunkumų atitinkamoms žmogaus teisėms, kaip pavyzdžiui, moterų teisė į privatumą, asmenų saugumą ir nediskriminaciją.¹⁸ Tačiau Stefan Kirchner, savo daktaro disertacijoje, nesutinka su tokiu EŽTT sprendimu ir pateikia kitokią poziciją. Jo nuomone, EŽTK turėtų apimti ir žmogaus embrionus bei vaisius. „Faktas, kad negimęs vaikas yra žmogiška būtybė nuo pat apvaisinimo ir, kad vaiko tapatybė nuo to momento daugiau nebekinta, leidžia daryti išvadą, kad EŽTK 2 (1) straipsnis turėtų apimti ir dar negimusį vaiką nuo pat apvaisinimo momento.“¹⁹

Apibendrinus EŽTT sprendimų bei EŽTK analizę, matoma, kad visgi žmogaus vaisiai ir embrionai nelaikomi asmeniu pilna EŽTK 2 straipsnio prasme.

Kitas svarbus dokumentas embriono ir vaisiaus teisių paieškose – **Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija** (toliau – Vaiko teisių konvencija, konvencija). Preambulėje, su nuoroda į Vaiko teisių deklaraciją, pažymėta, jog „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek *iki gimimo*, ir tiek po jo“.²⁰ Pirmasis konvencijos straipsnis apibrėžia vaiko sąvoką – „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta ankščiau“.²¹ Kaip matoma, konvencijos preambulė ir tekstas nėra vienareikšmiai.

Galima manyti, kad konvencija savo apimti turėtų apimti žmogaus embrionus ir vaisius, suteikiant galimybę įtvirtinti teisinį reguliavimą, jog žūties metu vaisiai ir embrionai būtų oriai bei etiškai palaidoti, nepaisant jų gestacinio amžiaus. Kadangi tai nėra aiškiai nurodyta, šis klausimas paliekamas valstybių interpretacijai taikant konvencijos normas. Pavyzdžiui, dauguma Lotynų Amerikos valstybių žmogaus gyvybę pripažįsta nuo pradėjimo momento, (kartu su tuo išplaukia ir teisė į orų palaidų laidojimą), o kitos didžiosios valstybės, tokios kaip

¹⁵ Katherine Freeman, *The Unborn Child and the European Convention on Human Rights: to Whom Does “Everyone’s Right to Life” Belong?* 8(2) *Emory International Law Review*. 648 (1994).

¹⁶ Žr. išnašą 10: *Vo v. France*.

¹⁷ *In the European Court of Human Rights Between Vo and France, Written Comments by Center of Reproductive Rights Pursuant to Rule 44, § 2 of the Rules of the Court* (2003) p. 10. <http://www.pravo-medicina.sk/_files/Rozne/Vo%20vs.%20France%202004.pdf> [aplankyta 2017 12 17].

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Stefan Kirchner, *Europos žmogaus teisių konvencijos 2 straipsnio 1 dalies 1 sakinio taikymas prenatalinėje stadijoje* (Daktaro disertacijos santrauka, Kaunas, VDU, 2012 m.) p. 30.

²⁰ Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija, Žin. (1995-07-21, Nr. 60-150).

²¹ Ten pat, 1 str.

Kinija, Didžioji Britanija – tik nuo gimimo momento.²² „Manytina, kad vienareikšmis reglamentavimas nebuvo priimtas dėl galimai kilsiančių problemų ratifikuojant aptariamą konvenciją: dėl skirtingų valstybių požiūrių ir jų nustatyto pradėto, bet negimusio vaiko statuso reglamentavimo bei dėl skirtingų valstybių etinių, kultūrinių, politinių, socialinių, ekonominių ir kitų ypatybių.“²³

Analizuojant embriono ir vaisiaus teisinę padėtį tarptautinėje teisėje, negalima nepaminėti Konvencijos dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje²⁴ (toliau – konvencija). Konvencija tiesioginio reglamentavimo dėl prenatalinėje stadijoje esančių vaisių ar embrionų teisinio subjektiškumo nepateikia. Išanalizavus konvencijos tikslus bei tekstą, galima tik netiesiogiai apibrėžti negimusio vaiko teisinį statusą. Konvencijoje „žmogaus teisės“ ir „žmogaus orumas“ sąvokos yra atskirtos: „[č]ia subtiliai pabrėžiamas skirtumas tarp orumo, kuris priklauso „visiems žmonėms“, ir neliečiamumo bei kitų teisių ir pagrindinių laisvių, kurios garantuojamos „kiekvienam“.“²⁵ Konvencijoje nurodyta, jog ginamas visų žmonių orumas bei tapatybė ir šalys nediskriminuodamos kiekvienam užtikrina pagarbą jo neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms biologijos ir medicinos taikymo srityje.²⁶ Tačiau tikslesnis sąvokų apibrėžimas ar patikslinimas nei konvencijoje, nei jos aiškinamajame rašte nepateiktas. „Konvencijoje įtvirtinta žmogaus orumo gynyba logiškai iškelia klausimą, kada žmogus patenka į šios sąvokos akiratį. Konvencijos aiškinamoji ataskaita ... konstatuoja, kad egzistuoja bendru mastu priimtas principas, kad žmogaus orumas ir tapatybė yra saugotini nuo „gyvybės prasidėjimo momento“.“²⁷ Remiantis analize, galima teigti, kad konvencija turėtų pripažinti žmogaus orumą žmogaus vaisiams ir embrionams, ir suteikia galimybę visiems neišgyvenusiams vaisiams ir embrionams būti oriai palaidotiems.

Turint mintyje, kad šią Konvenciją su EŽTK sieja ne tik bendras požiūris, bet ir daugelis etinių vertybių bei teisinių sąvokų, ir, kad EŽTT šioje Konvencijoje yra numatyta aiškinamoji kompetencija (29 str.), galima [daryti išvadą, jog] negimęs vaikas priklauso žmonių giminei, [ir], kad [Konvencijos] naudojama sąvoka „žmogus“ apima taip pat ir negimusį vaiką.²⁸

Šalys, pasirašiusios konvenciją, gali interpretuoti savaip ir nesuteikti žmogaus vaisiui ir/ar embrionui pilno teisinio subjektiškumo, nes tai nėra tiesiogiai nurodyta, tačiau turi pripažinti, kad negimusiam vaikui privalo būti suteiktos visos žmogišką orumą ginančios apsaugos, draudžiant embrionus ir vaisius iki 22-os nėštumo savaitės naikinti kartu su medicininėmis atliekomis. „Remiantis ... [t]eismo išaiškinimu sprendžiant bylą Vo v. France („dar negimęs vaikas priklauso žmonių giminei“), taip pat Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos bei jos papildomo protokolo analize, galima teigti, jog minėtose tarptautinėse sutartyse vartojama

²² Žr. išnašą 13: E. Kavoliūnaitė, „Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje“ p. 6.

²³ Vaiva Bakaitė, Pradėto, bet negimusio vaiko statuso Lietuvos teisės sistemoje, (magistro darbas, Vilnius, MRU, 2013), p. 23.

²⁴ Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija), Žin. (2002-10-09, Nr. 97-4258).

²⁵ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 769.

²⁶ Žr. išnašą 24: Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija, 1 str.

²⁷ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 770.

²⁸ Ten pat: p. 770.

sąvoka „žmogus“ apima ir dar negimusį vaiką, o žmogaus orumas ginamas nuo jo pradėjimo.²⁹

Dokumentų analizė rodo, jog blaškymasis dėl negimusio vaiko teisinio statuso vyksta ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teisinėje sistemoje. **Amerikos žmogaus teisių konvencija** (toliau – konvencija) nurodo, jog „[k]iekvienas žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę. Šią teisę saugo įstatymas ir ji įgyjama nuo pradėjimo momento.“³⁰ Atkreiptinas dėmesys, jog konvencija ne tik saugo dar negimusiuoju teisę gyventi, bet ir traktuoja juos kaip asmenis. Pagal šią nuostatą, straipsnio analizė neleidžia daryti jokios kitokios interpretacijos, išskyrus tai, kaip apibrėžiama pirmame nurodyto straipsnio sakinyje, suteikiant kiekvienam žmogui neatimamą teisę į gyvybę, tuo pačiu, antruoju sakiniu apibrėžiant, jog ši teisė saugoma nuo gyvybės prasidėjimo momento.³¹ Nors analizė leidžia daryti išvadą, kad konvencija sudaro prielaidas pripažinti žmogaus vaisių ir embrionų tam tikrą teisinį subjektiškumą, tačiau vienareikšmiškai teigti, jog visos konvenciją pasirašiusios šalys vaisius ir embrionus laiko pilnateisiais žmogaus teisių subjektais būtų klaidinga. Būtų nelogiška teigti, jog pripažįstant embrionus ir vaisius žmonėmis ir suteikiant jiems teisę į gyvybę, yra teisėta, jų žūties atveju, leisti palaikus naikinti kartu su medicininėmis atliekomis.

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo teismo byloje *Roe v. Wade*³² iškeltas klausimas: ar žmogaus vaisius yra asmuo? Teismas aiškiai atsakė, kad žmogaus vaisius negali būti laikomas asmeniu, nes negimęs vaikas niekada nebuvo teisiškai pripažintas kaip žmogus jokia prasme.³³ Tačiau žmogaus vaisius gali būti laikomas žmogumi tam tikrame kontekste, kai jis tampa gyvybingas.³⁴ Pagrindinis argumentas, dėl ko „[t]eismas į ... klausimą [ar negimęs vaisius yra asmuo] atsakė neigiamai, [nurodė], jog Konstitucijos struktūra, įstatymo leidėjo ketinimai ir teismų praktika patvirtin[a] apibrėžimą, kad negimęs vaisius nėra „asmuo““³⁵. „JAV Aukščiausiojo teismo sprendimai pakursto įsitikinimą, kad negimęs vaikas negali būti traktuojamas teisės subjektu, nes: a) anot paminėto *Roe v. Wade* sprendimo „pradėti, bet negimę vaikai niekada nebuvo įstatymo pripažinti kaip asmenys pilna to žodžio prasme“; (b) tai pažeistų esmines moters teises.“³⁶

Teismas priėmė sprendimą, jog žmogaus vaisius nėra asmuo Keturioliktosios pataisos³⁷ rėmuose, o yra potenciali gyvybė ir tam tikras teisės gali įgyti tik tada, kai tampa gyvybingas.³⁸

²⁹ Žr. išnašą 11: J. Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, p. 265.

³⁰ American Convention on Human Rights, “Pact of San Jose”, Costa Rica, 22 November 1969, 4 str. 1 d.

³¹ Alvaro Paul, *Controversial Conceptions: The Unborn and the American Convention on Human Rights*, 9 Loy. U. Chi. Int’l L. Rev. 216 (2012).

³² JAV byla: *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973).

³³ Ten pat.

³⁴ Lynne Chandler-Garcia, *Who Is a Person and Why? A Study of Personhood in Theory and the Law*, (Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, 2012), 310 p.

³⁵ Žr. išnašą 6: E. Kavoliūnaitė, „Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje“, p. 71.

³⁶ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 766.

³⁷ “All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the state wherein they reside. No state shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any state

Toks dviprasmiškas Aukščiausiojo teismo sprendimas iškelia daugiau klausimų nei atsakymų. *Roe v. Wade* bylos analizė leidžia pastebėti, kad šiuo sprendimu gyvybingam vaisiui yra suteikiamas specialus statusas, kuris leidžia savo nuožiūra valdžios organams suteikti tam tikras teises bei apsaugą žmogaus vaisiui, tačiau vis tiek bus mažiau saugomas nei motinos gyvybė ir sveikata.³⁹

Nepaisant *Roe v. Wade* byloje priimto sprendimo, žemesnės instancijos teismai priimtuose nuosprendžiuose visgi įtvirtino priešingą nuostatą, teigiančią, kad žmogaus vaisius yra žmogus, kontekste dėl jo sužalojimo ar mirties atveju, jam dar esant motinos gimdoje. Šį požiūrį sukritikavo Aukščiausias teismas, paneigęs vaisiaus pripažinimą kaip asmenį aborto kontekste.⁴⁰ Toks blaškymasis akivaizdžiai parodo, kad JAV teisė neturi vieningo atsakymo, ar embrionas ir žmogaus vaisius yra prilyginamas žmogui ir tam palieka atvirą klausimą diskusijai.

Nepaisant to, jog JAV Aukščiausiojo teismo priimti sprendimai turi įstatymo viršenybę, žemesnės instancijos teismų praktikoje galima aptikti sprendimų, kai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes, padaroma išvada, jog žmogaus vaisiaus sunaikinimas prilygsta nužudymui, nes priimtas priešingas sprendimas prieštarautų sveikam protui.⁴¹ „Tuomet [žmogaus vaisiaus] padėtis vėlgi tampa nebeaiški: vienais atvejais vaisius yra laikomas žmogumi, kitais atvejais tokio paties amžiaus ir tokias pačias savybes turintis vaisius jau nėra laikomas žmogumi.“⁴²

Aiškesnį požiūrį dėl negimusio vaiko teisinio subjektiškumo žūties atveju galima aptikti Pietų Afrikos Respublikos teisės aktuose. Pietų Afrikos Respublikoje žmogaus vaisiui nėra suteikiamos konstitucinės teisės, jis pripažįstamas kaip motinos kūno dalis. Nėštumo nutraukimo pasirinkimo aktas⁴³ nurodo, jog vaisiaus palaikai, likę po nėštumo nutraukimo operacijos (neatsižvelgiant į vaisiaus gestacinį amžių), yra laikomi patologinėmis atliekomis. Ši prezumpcija galioja nepaisant to, ar žūties metu vaisius buvo gyvybingas ar ne, ir ar tai buvo savanoriškas ar medicininėmis patologijomis pagrįstas nėštumo nutraukimas. Toks sugretinimas užkerta kelią plėtotis bet kokiems alternatyviems palaikų laidojimo būdams, išskyrus palaikų sunaikinimui kartu su medicininėmis atliekomis.⁴⁴ Išimtis galioja tik vaisiams, kuriems žūties atveju gali būti išduodamas mirties liudijimas. Pietų Afrikos Respublikos Gimimo ir mirties registracijos aktas⁴⁵ apibrėžia, jog mirties liudijimai išduodami tik tiems

deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.” - Amendment XIV, Section 1.

³⁸ Žr. išnašą 34: Lynne Chandler-Garcia, p. 311.

³⁹ Leslie Ann Cohen, *Fetal Viability and Individual Autonomy: Resolving Medical and Legal Standards for Abortion*, 27 UCLA L. Rev. 1345 (1980).

⁴⁰ Žr. išnašą 34: Lynne Chandler-Garcia, p. 309.

⁴¹ Žr. išnašą 6: E. Kavoliūnaitė, „Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje“, p. 71.

⁴² Ten pat, p. 72.

⁴³ Republic of South Africa. *Choice of Termination of Pregnancy Act 92 of 1996*. Government Gazette, 1996. <https://www.gov.za/documents/choice-termination-pregnancy-amendment-act> [aplankyta 2018 02 05].

⁴⁴ L du Toit-Prinsloo et. al., *Managing the Remains of Fetuses and Abandoned Infants: A Call to Urgently Review South African Law and Medicolegal Practice*, South African Medical Journal. Vol 106, No. 6. 578 (2016).

⁴⁵ Republic of South Africa. *Births and Deaths Registration Act 51 of 1992*. Government Gazette, 1992. <<https://www.gov.za/documents/births-and-deaths-registration-act>> [aplankyta 2018 02 05].

žuvusiems vaisiams, kurie atitinka *Stillborn* keliamus reikalavimus. *Stillborn* - tai vaisius, kuris moters gimdoje išbuvo ne mažiau kaip 26 savaites, tačiau nerodo jokių gyvybės ženklų po gimimo.⁴⁶ Šių dviejų teisės aktų analizės plotmėje iškyla probleminis klausimas, ar neišgyvenusio vaisiaus tėvai turi teisę gauti *Stillborn* mirties liudijimą ir oriai palaidoti vaisiaus palaikus, jeigu jie dėl vaisiaus anomalijų pasirenka nėštumo nutraukimo operaciją, kai vaisiaus gestacinis amžius viršija 26 savaites? L du Toit-Prinsloo (ir kiti) straipsnyje, kuriame nagrinėja vaisiaus palaikų teisinį statusą Pietų Afrikoje, pateikia aktualią tokios situacijos iliustraciją:

Jeigu moteris 32 nėštumo savaitę pagimdys negyvą vaisių (*Stillborn*), tėvai bus supažindinti su mirties liudijimo suteikimo terminais pagal Gimimo ir mirties registracijos aktą ir galės palaidoti ar kremuoti vaisių. Tačiau, jeigu ta pati moteris bus informuota, jog tęsiant jos 32 savaitę nėštumą ji pagimdys nesveiką kūdikį ir ji nusprendžia nutraukti nėštumą pagal Nėštumo nutraukimo pasirinkimo aktą, tuomet negyvas vaisius (*Stillborn*) privalo būti traktuojamas kaip patloginė atlieka.⁴⁷

Iliustracijos sprendimo atsakymo galima būtų ieškoti **Jungtinės Karalystės** teisėje. Jungtinės Karalystės teisė, taip pat kaip ir Pietų Afrikos Respublikos, žmogaus vaisius ir embrionus laiko moters kūno dalimi bei nepripažįsta jų kaip teisės subjektų iki pat gimimo momento. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad Jungtinėje Karalystėje visiškai neginamos embrionų bei vaisių teisės. Teisės aktai suteikia apsaugą dar negimusiam vaikui jo galimo sunaikinimo ar fizinio sužalojimo plotmėje, kol jis vis dar motinos gimdoje, tačiau įstatymuose aiškiai įtraukta sąlyga, kad tokiu atveju vaisius, kuriam buvo kilęs pavojus, privalo gimti gyvas.⁴⁸

Neišgyvusiems žmogaus vaisiams ir embrionams Jungtinės Karalystės Žmogaus audinių tarnyba parengė vadovą, kaip tvarkyti po nėštumo likusius audinius (toliau – vadovas).⁴⁹ Šis vadovas taikomas po nėštumo likusiems vaisiaus palaikams, kurių gestacinis amžius žūties metu nesiekė 24 savaitę. Neišgyvusiems vaisiams, kurie gimė po 24 nėštumo savaitės (*Stillborns*), šis vadovas netaikomas, kadangi jų gimimas registruojamas ir suteikiamas mirties liudijimas, leidžiantis palaidoti tėvams savo neišgyvenusį naujagimį. Pagal įstatymą⁵⁰ visi registruoti *Stillborns* privalo būti kremuojami arba laidojami. Pagal vadove pateiktas rekomendacijas, vaisių, kurie žuvo nesulaukę 24 nėštumo savaitės, motinoms suteikiama teisė pasirinkti, kaip jos nori pasielgti su palaikais: laidoti, kremuoti ar palikti ligoninės nuožiūrai

⁴⁶ Republic of South Africa. Births and Deaths Registration Act 51 of 1992. Section 1 (xviii). Government Gazette, 1992. <https://www.gov.za/sites/default/files/a51_1992.pdf> [aplankyta 2018 02 05].

⁴⁷ L du Toit-Prinsloo et. al., Managing the Remains of Fetuses and Abandoned Infants: A Call to Urgently Review South African Law and Medicolegal Practice, South African Medical Journal. Vol 106, No. 6. 579 (2016).

⁴⁸ Marc Cornock and Heather Montgomery, *Children's rights in and out of the womb*, International Journal of Children's Rights 19 (2011), p. 5.

⁴⁹ Guidance on the disposal of pregnancy remains following pregnancy loss or termination. Human Tissue Authority, 2015 <https://www.hta.gov.uk/sites/default/files/Guidance_on_the_disposal_of_pregnancy_remains.pdf> [aplankyta 2018 02 05].

⁵⁰ The Births and Deaths Registration Act 1953 (1 & 2 Eliz 2 c 20). <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/20>> [aplankyta 2018 02 05].

juos sudeginant atskirai nuo kitų medicininių atliekų.⁵¹ Vadove nurodoma, kad net motinai atsisakius pačiai laidoti ar kremuoti palaikus, ligoninė privalo su palaikais elgtis pagarbiai bei oriai ir nedeginti kartu su kitomis medicininėmis atliekomis. Kremavimas ar laidojimas privalo būti pateikti motinai kaip pasirinkimo galimybė net tada, kuomet ~~ka~~ vaisiaus audiniai yra vos įžiūrimi arba net visiškai neįžiūrimi.⁵² Pagal vadove nurodytas rekomendacijas, siekiant sunkiu gyvenimo etapu pagelbėti kūdikio netekusioms šeimoms, laidojimo ir kremavimo paslaugas tarpininkaujant gali organizuoti ir perduoti ligoninė, susisiekusi su vietos paslaugų tiekėjais arba pareiškę norą, tai gali padaryti patys tėvai savarankiškai. Jeigu moteris sutinka su viena iš ligoninės siūloma paslauga: laidojimu, kremavimu ar sudeginimu atskirai nuo kitų medicininių atliekų, šias išlaidas padengia ligoninė.⁵³ Tačiau, jei moteris pareiškia norą pati savarankiškai pasirūpinti vaisiaus ar embriono palaikais, tuomet visas išlaidas tenka padengti iš savo asmeninių lėšų.

Danijos Karalystės teisė žmogaus vaisius ir embrionus laiko moters kūno dalimi, tačiau taiko dvejopus standartus. Pavyzdžiui, įvykus eismo įvykiui, kurio metu sužalota 26 savaites besilaukianti moteris ir dėl patirtų sužalojimų mirus moters vaisiui, kaltininkas teisiamas tik už moters kūno sužalojimą. Taip neatskiriant vaisiaus ir moters kaip dviejų atskirų teisės subjektų, o vaisių ginant tik per moters kūno apsaugos prizmę. Tuo tarpu, esant vėlyvam nėštumui (24 savaitės) uždraudė 13-metei mergaitei atlikti abortą dėl to, jog vaisius yra gyvybingas ir turi didelius šansus išgyventi ~~pat~~ esant priešlaikiniam gimdymui.⁵⁴ Antroje iliustracijoje matyti, jog vaisiaus gerovė tampa prioritetu prieš mergaitės pasirinkimą nutraukti nepageidaujamą nėštumą. Visgi nors vaisiai ir embrionai laikomi moters kūno dalimi, nuo 22-os nėštumo savaitės žuvusių vaisių palaikai laikomi vaiko palaikais net jei gimus nerodė jokių gyvybės ženklų. Iki 22-os nėštumo savaitės žuvę embrionai ir vaisiai laikomi abortuotais vaisiais ir naikinami kartu su kitomis medicininėmis atliekomis. Tačiau Danijoje suprantamas ir gerbiamas tėvų noras oriai palaidoti neišgyvenusius vaisius, nesvarbu, ar žūties metu vaisius buvo perkopęs 22-os nėštumo savaitės ribą. Tėvai, norintys palaidoti iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusius vaisius, gali tai padaryti, tačiau jų palaikai teisiškai vis tiek bus laikomi medicininėmis atliekomis.

Bene labiausiai į gedinčių tėvų prašymus leisti oriai palaidoti neišgyvenusius vaisius atsižvelgta Lenkijoje. Lenkijos įstatymų leidžiamoji valdžia nusprendė, jog visi neišgyvenę embrionai ir vaisiai nusipelnė pagarbos ~~bei~~ būti oriai laidojami ir pakeitė aktą dėl kapinių ir mirusiųjų laidojimo⁵⁵, suteikiant teisę visus neišgyvenusius vaisius ir embrionus, neatsižvelgiant į jų gestacinį amžių, laidoti kaip žmogaus palaikus. Iki 2007 metų galiojo tvarka, jog iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenę vaisiai buvo naikinami kaip medicininė atlieka. Tačiau išgirdus

⁵¹ Žr. išnašą 49: Guidance on the disposal of pregnancy remains following pregnancy loss or termination, 5 p.

⁵² Ten pat: 21 p.

⁵³ Institute of Cemetery & Crematorium Management, *The Sensitive Disposal of Fetal Remains: Policy and Guidance for Burial and Cremation Authorities and Companies* (2015) <<https://www.iccm-uk.com/iccm/library/Fetal%20Remains%20Policy%20Updated%20Sept2015%20.pdf>> [aplankyta 2018 02 07] 1 p. (a).

⁵⁴ Janne Rothmar Herrmann, “Death Before Life: The Legal Status of Cadaveric Foetuses”, article in the book: *Nordic Health Law in European Context*, 2011 p. 306.

⁵⁵ Dz.U. 1959 Nr 11 poz. 62, USTAWA z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych Art. 11 5(a).

gedinčių tėvų prašymus bei atsižvelgus į vaisių ir embrionų prigimtį, galiojusi tvarka buvo pakeista.

Tarptautinės teisės dokumentų bei jurisprudencijos apžvalga ir analizė leidžia daryti išvadą, kad tiek žmogaus vaisiaus ar embriono gyvavimo prenatalinėje stadijoje, tiek jo žuvimo atveju, teisinis subjektiškumas nėra tiesiogiai ir aiškiai apibrėžtas bei kelia begalę kontraversiškų diskusijų. Apibendrinant aptartus teisės aktus galima matyti, jog tam tikros prielaidos suteikti žmogaus embrionams ir vaisiams teisinį subjektiškumą egzistuoja, tačiau vienareikšmiškai teigti, kad aptartas konvencijas ir deklaraciją pasirašiusios šalys privalo suteikti embrionams ir vaisiams visas asmeniui priklausančias teises, negalima.

Žmogaus vaisiaus ir embriono padėtis Lietuvos teisės požiūriu

Konstitucinės teisės požiūriu

Jonas Juškevičius, nagrinėdamas negimusio vaisiaus teises, yra pažymėjęs, jog „[k]onstituciniai tekstai ar įstatymai ... vengia nurodyti žmogaus gyvybės pradžios momentą, nes tai tiesiogiai susiję su teisės į gyvybę įgyvendinimu.“⁵⁶ Ne išimtis ir LR Konstitucija (toliau – Konstitucija). Konstitucija, nors ir daug kalbėdama apie įvairias žmogaus teises ir laisves, žmogaus ar asmens sąvokų nėra apibrėžusi. O apie prenatalinėje stadijoje esančią žmogaus gyvybę išvis neužsimena. Tad apie kažkokią žmogaus vaisiaus ir embriono teises ir apsaugas lyg ir nebūtų aktualu diskutuoti. Tačiau būtų netikslinga ir nelogiška ignoruoti šią žmogaus vystymosi stadiją, ypač, kai empirinėmis ir biologijos mokslo žiniomis yra nenuginčijamai įrodyta, jog tai yra vieninga ir nenutrūkstama žmogaus gyvybės stadija.⁵⁷ Tuomet kyla ryžtingas iššūkis siekiant išanalizuoti, suprasti ir pateikti visuomenei, kokias teises bei apsaugas Konstitucija gali suteikti dar negimusiam vaikui. „Pradėto, bet negimusio vaiko teisinį subjektiškumo klausimą gali išspręsti tokios konstitucinės sąvokos kaip žmogaus orumas. Žmogaus teisių dokumentuose, doktrinoje ir jurisprudencijoje yra vieningai įtvirtinta nuostata, kad žmogaus prigimtis arba jo orumas yra pirminis pagrindinių žmogaus teisių ... šaltinis.“⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra apibrėžęs žmogaus orumo sampratą, nurodant tai kaip asmens savęs vertinimą, kurį lemia visuomenės įvertinimas.⁵⁹ Lietuvos Konstitucinis Teismas, remdamasis Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu, nurodė, kad „kiekvienas žmonių bendruomenės narys turi prigimtinių orumą, o žmogaus orumas yra svarbiausias teisių šaltinis, nes žmogaus teisės „kyla iš žmogaus asmenybei būdingo orumo““. ⁶⁰ Jei atsakius į klausimą, ar žmogaus orumas yra prigimtinė teisė ir kartu su kitomis žmogaus teisėmis yra aukščiausia visuomenės vertybė, bei remiantis prieš tai pateikta išvada, jog prenatalinis žmogaus vystymosi

⁵⁶ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 767.

⁵⁷ Žr. išnašą 11: J. Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, p. 257.

⁵⁸ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 772.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1 1998 m. gegužės 15 d.

⁶⁰ Lietuvos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.

etapas yra nenutrūkstama žmogaus gyvybės stadija, galima manyti, jog tam tikros Konstitucijoje su žmogaus orumu susijusios teisės, kaip pavyzdžiui, teisė būti oriai palaidotu, galėtų priklausyti ir žmogaus vaisiams bei embrionams.

Remiantis sisteminė Konstitucijos principų analize, galima daryti prielaidą, kad „suformulavus žmogaus orumo ir žmogaus gyvybės vienovės principą nelieka kliūčių tvirtinti, kad pradėtas, bet dar negimęs vaikas, turėdamas žmogaus orumą ... jis jau yra teisės subjektas konstituciniu lygmeniu. Taigi paneigiamos CK, BK ir kituose ordinariniuose įstatymuose formuluojamos ar numanomos tokiam vaikui nepalankios konstrukcijos.“⁶¹

Žmogaus teisės yra aukščiausios visuomenės vertybės pamatas, tad „konstitucinė žmogaus teisių apsauga neapsiriboja vien tik jų reglamentavimu, ji kaskart turi būti tobulinama, atsižvelgiant į nūdienos aktualijas.“⁶² Remiantis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – CK), teisumą asmuo įgyja patvirtinus gimimo faktą ir tada įstatymų jis pripažįstamas asmeniu. Tuomet kyla klausimas, „kokį statusą turi gyva būtybė nuo pradėjimo iki gimimo. Jai nesuteikiamas teisinis statusas, nors tuo pačiu pripažįstama, jog ši būtybė yra žmogiška gyvybė. Vadinasi embrionui turi būti taikoma LR Konstitucijos 19 ir 21 straipsnių apsauga.“⁶³ Priešingas elgesys pažeistų vaisiaus ir embriono teisę į etišką, orų bei pagarbų palaikų laidojimą. „Jei buvimas asmeniu žmogui nėra esminė savybė, tada galima daryti prielaidą, jog buvimas asmeniu priklauso nuo to, kad tą statusą žmogui suteikė kiti asmenys, arba žmogus tą statusą įgijo pats.“⁶⁴ Neretai visuomenės suteiktas asmens statusas skiriasi nuo įstatyminio statuso. Medicinos mokslo patvirtintomis žiniomis, kad žmogaus gyvybė prasideda nuo pradėjimo momento, yra neabejojama, tačiau įstatymiškai prenatalinė vaisiaus vystymosi stadija nėra įteisinta kaip žmogaus gyvavimo tarpsnis, kaip pavyzdžiui, vaikystė.

[Konstitucija] reglamentuoja, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, kurių negali suteikti nei visuomenė, nei valstybė, nes jos kyla iš prigimtinio orumo, o pasak [Konstitucinio teismo], žmogaus gyvybė ir orumas tarpusavyje neatsiejami ir yra ypatingos vertybės. Asmens teisių ir laisvių šaltinis yra ne įstatymai, o žmogaus prigimtis, tad žmogaus gyvybė nuo pat apvaisinimo momento iki mirties yra vientisas, tęstinis ir nepertraukiamas procesas, daroma išvada – [Konstitucija] saugo negimusiojo teisę į gyvybę.⁶⁵

Pagal šią nuostatą, jog Konstitucija visgi saugo negimusio vaiko teisę į gyvybę, galima manyti, kad žmogaus embrionams ir vaisiams priklausytų ir kitos, Konstitucijos saugomos, su prigimtine žmogaus teisėmis susijusios teisės, kaip būti oriai, pagarbiai bei etiškai palaidojamam nepriklausomai nuo to, ar žuvę vaisiai ir embrionai perkopė 22-ą nėštumo savaitę.

Civilinės teisės požiūriu

Civilinėje teisėje prieštaravimai dėl žmogaus vaisiaus teisinio statuso pagrinde kyla dėl pačios sąvokos neapibrėžtumo. „Civilinės teisės doktrinoje vyrauja nuostata, kad žmogus įgyja

⁶¹ Žr. išnašą 11: J. Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, p. 265.

⁶² Irena Žilinksytė, *Žmogaus teisės į gyvybę konstitucinės apsaugos problemos*, (magistro darbas, Vilnius, MRU, 2007), p. 9.

⁶³ Danielius Serapinas, Daiva Bartkevičienė, „Prenatalinės žmogaus raidos svarba. Gyvybės teisinės apsaugos svarba“, *Sveikatos mokslai* (2006, Nr. 1-2) p. 151.

⁶⁴ Žr. išnašą 3: A. Narbekovas, „Prenatalinė etika“, p. 144.

⁶⁵ Žr. išnašą 23: V. Bakaitė, p. 56.

civilinį teisnumą (galėjimą turėti turtines ir civilinės teisės saugomas neturtines teises), kai yra registruojamas pirmasis su juo susijęs teisinis faktas, t.y. nuo gimimo momento.⁶⁶ Nuostatą patvirtina civilinis kodeksas aiškiai nurodydamas, kad civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta tik jam mirus.⁶⁷ „Vadinasi, civilinės teisės požiūriu fizinis asmuo, kaip civilinės teisės subjektas, atsiranda tik gimęs. Tačiau iki tol vaisius yra teisinės apsaugos objektas.“⁶⁸ Remiantis šia nuostata, diskusijų dėl negimusio vaiko teisinio statuso neturėtų kilti ir „[n]enuostabu, kad tai skatina kai kuriuos autorius manyti, kad negimusio vaiko teisė į gyvybę valstybės nėra ginama dėl to, kad teisiškai dar nėra prasidėjusi jo gyvybė pagal teisinius gyvybės pradžios kriterijus, kitaip tariant, todėl, kad prenatalinės gyvybės egzistavimo nepatvirtina teisinis faktas.“⁶⁹

Šią teoriją komplikuoja CK 2.2. straipsnyje įtvirtinta nuostata, teigianti, jog: „Teisių, kurias įstatymai pripažįsta pradėtam, bet dar negimusiam vaikui, atsiradimas priklauso nuo jo gimimo.“⁷⁰ Civilinis kodeksas pradėtam, bet dar negimusiam vaikui suteikia tik dvi teises: teisę į paveldėtą turtą pagal įstatymą ir testamentą (CK 5.5. str. 1 dalis) ir teisę į žalos atlyginimą (CK 6.284 str.). Nors straipsnyje nenurodytas vaisiaus gyvybingumo reikalavimas, negalima ignoruoti CK 2.3 straipsnio 1 dalyje nurodytos gimimo momento nustatymo taisyklės. Pagal šią taisyklę vaiko „gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas.“⁷¹ Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas⁷² nurodo, jog vaiko gimimo momentas yra viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo, o gyvybingumas apibrėžiamas pirmuoju savarankišku įkvėpimu arba širdies plakimu⁷³, kitaip tariant iš moters organizmo pasirodęs vaisius turi būti gyvybingas. Kadangi CK 2.3 straipsnio 3 dalis nurodo, jog gimimo ir mirties momento konstatavimo kriterijus nustato įstatymai, tad taikomas aptartos Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo nuostatos. Šiame kontekste galima daryti išvadą, jog net iki 22-osios nėštumo savaitės gimęs gyvas⁷⁴, tačiau neišgyvenęs, žmogaus vaisius, gali įgyti jam suteiktas teises pagal civilinio kodekso 2.2 straipsnio 2 dalį, nes vien gimimo fakto patvirtinimo turėtų pakakti užtikrinti suteiktų teisių įgijimą. „Toks pradėto, bet dar negimusio vaiko statuso neapibrėžtumas ir testamentinis sutapatinimas su nepradėtu ir jokia forma neegzistuojančiu vaiku (kuris gal niekada nebus pradėtas) yra ne kas kita kaip įstatyminis blaškymasis arba abejingumas pradėtam, bet dar negimusiam žmogui.“⁷⁵

Taigi tam tikros pradėto, bet dar negimusio vaiko teisės yra pripažįstamos (vien šis požymis reiškia teisinį subjektiškumą), o jų įgyvendinimas priklauso nuo teisės nustatytos aplinkybės – gimimo. Todėl abejotinas būtų kai kurių autorių teiginys, jog pradėto, bet dar

⁶⁶ Žr. išnašą 11: J. Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, p. 237.

⁶⁷ LR civilinis kodeksas, TAR (2000 07 18; Nr. VIII-1864), 2.2 str. 1 d.

⁶⁸ Valentinas Mikėlėnas ir kiti, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys (Vilnius: Justitia, 2002), p. 18.

⁶⁹ Žr. išnašą 14: J. Juškevičius, „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai“, p. 766.

⁷⁰ Žr. išnašą 67: LR civilinis kodeksas, 2.2 str. 2 d.

⁷¹ Ten pat, 2.3 str. 1 d.

⁷² LR Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas, TAR (2002 04 04; IX-837), 4 straipsnis 1 dalis.

⁷³ Ten pat, 2 str. 2 d.

⁷⁴ Civilinio kodekso 2.2. str. 3 dalis teigia, jog nesant galimybės nustatyti, ar vaikas gimė gyvas, ar negyvas, preziumuojama, kad jis gimė gyvas.

⁷⁵ Žr. išnašą 2: K. Meilius, p. 304.

negimusio vaiko teisingumo pripažinimas negali būti pagrindžiamas vien dėl to, kad įstatymais pripažintų teisių atsiradimas priklauso nuo vaiko gimimo.⁷⁶

Lietuva nėra vienintelė valstybė, kurios pozityvistinė teisė nepripažįsta pradėto, bet dar negimusio vaiko teisinio subjektiškumo, tačiau remiantis tarptautine teismų praktika bei medicinos mokslo įrodymais, žmogaus vaisiaus žmogiškoji prigimtis yra neabejotina ir tai daugumoje valstybių kelia prieštaravimą teisės doktrinai.⁷⁷

Teisės aktų, reglamentuojančių žmogaus vaisiaus ir embriono laidojimą, analizė

Žmogaus vaisiaus ir embriono teisinį statusą apibrėžia Žmonių palaikų laidojimo įstatymas⁷⁸ (toliau – Įstatymas), reglamentuojantis žmonių palaikų laidojimo sąlygas ir tvarką. Iki 2018-05-01 galiojęs žmonių palaikų laidojimo įstatymas nepripažino žmogaus embrionų ir vaisių iki 22-os nėštumo savaitės palaikų žmogiškosios prigimties ir priskyrė juos prie žmogaus kūno dalių. Mirties atveju embrionų ir vaisių iki 22-os nėštumo savaitės kremavimo ir laidojimo tvarką nustatydavo Visuomenės sveikatos saugos reglamentas, veikiantis kaip higienos norma. Remiantis reglamentu, embrionai ir vaisiai iki 22-os nėštumo savaitės (gimę anksčiau termino, įvykus savaiminiam persileidimui, abortuoti) privalėdavo būti sunaikinami kaip medicininė atlieka. „Pradėtam, bet dar negimusiam taikomas „atliekos“ terminas tapo teisišku ir naudingi tiems, kurie, saugodami moters teisę į savo kūną, pasitelkę pozityvistinius įstatymus visiškai sumenkina negimusio asmens kūną ir jo orumą.“⁷⁹ Priešlaikinio gimdymo vaisius, pagal tuo metu galiojusio įstatymo nuostatas, buvo laikomas žmogumi ir jam taikomos žmonių palaikų laidojimo nuostatos. Tačiau turėjo atitikti įstatyme numatytas sąlygas – gimdymas turėjo įvykti tarp 22-osios ir 37-osios nėštumo savaitės ir vaisius privalėjo sverti ne mažiau 500 gramų. Tuomet kyla logiškas klausimas, kuriai teisei kategorijai – priešlaikiniam vaisiui ar medicininei atliekai, priskirti vaisių, kurio žūtis įvyktų tarp 22-os ir 37-os nėštumo savaitės, tačiau svertų mažiau nei 500 gramų. Akivaizdu, jog įstatymas iki galo neišpildė embrionų ir vaisių laidojimo tvarkos ir paliko didelę spragą teisiniame šio klausimo reglamentavime, tad, atsižvelgiant į visas moralės normas, jo pakeitimas buvo neišvengiama būtinybė.

Atsižvelgiant į medicinos mokslo įrodymus, jog „žmogaus gyvybė atsiranda nuo apvaisinimo momento, kai sukuriama unikalus chromosomų rinkinys, užtikrinantis įvairovę ir lemiantis lytį“⁸⁰, toks įstatyminis vaisiaus ir embriono palaikų reglamentavimas prasilenkė su žmogiškąją prigimtimi. Nors teisė ir moralė yra skirtingi dalykai, tačiau teisė negali prieštarauti moralei, taip kaip pati teisė draudžia visą, kas yra nemoralu. Ši taisyklė taikoma daug šimtmečių ir jos laikomasi priimant visus demokratiškai visuomenei skirtus įstatymus. Tuo metu galiojusi tvarka buvo moraliai ydinga ir atimanti iš gedinčių tėvų bet kokią galimybę oriai atsisveikinti su neišgyvenusiu vaisiumi. Ne tik atimta galimybė palaidoti vaisių, bet ir žinojimas, jog jį įstatymas laiko medicinine atlieka ir bus sunaikintas kartu su kitomis,

⁷⁶ Žr. išnašą 11: J. Juškevičius, „Negimusio vaiko teisinio statuso klausimai“, p. 258.

⁷⁷ Ten pat, p. 252.

⁷⁸ LR žmonių palaikų laidojimo įstatymas, TAR (2007 12 07; X-1404).

⁷⁹ Žr. išnašą 2: K. Meilius, p. 329.

⁸⁰ Žr. išnašą 3: A. Narbekovas, p. 143.

pavyzdžiui, po operacijų likusiomis žmogaus kūno medžiagomis, nepadeda gedintiems tėvams susitaikyti su netektimi, bet dar labiau panardina į sielvarto liūną.

Žmonių palaikų laidojimo įstatymo pakeitimo įstatymas nebuvo pirmasis bandymas įtvirtinti žmogaus vaisių ir embrionų teisinį subjektiškumą suteikiant jiems tam tikras asmens teises. 2013 metais Seimo narių grupė pateikė gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektą, bet nesulaukus Vyriausybės palaikymo, įstatymas nebuvo priimtas. Nors projekto pagrindinis tikslas buvo „teisiškai reglamentuoti nėštumo nutraukimo sąlygas ir siekti abortų skaičiaus sumažinimo bei apsaugoti negimusių kūdikių teisę gyventi“⁸¹, negalima į antrą planą nustumti siekio žmogaus vaisiams ir embrionams suteikti teisinį subjektiškumą. Įstatymo projektas siekė, kad įstatymai pripažintų ir suteiktų teisinę apsaugą žmogaus gyvybei nuo pat moters apvaisinimo. Pagrindinis Vyriausybės argumentas, dėl ko nepritarta įstatymo projektui, tai, jog pripažinus dar negimusį vaiką asmeniu, netiesiogiai būtų ribojamos motinos teisės ir interesai.⁸²

Straipsnyje nagrinėjamo klausimo atžvilgiu, aktualiausias yra įstatymo projekto 9 straipsnis, siūlęs negimusiems vaikams suteikti visas civilinės teisės saugomas turtines ir asmenines neturtines teises, įtvirtinant sąlygą, jog turtinės teisės ir pareigos atsiranda nuo gimimo momento. Teisės departamentas išvadoje⁸³ nesutiko su tokiu civilinio kodekso pakeitimu nuroydamas, jog negimęs vaikas negali būti teisės subjektu ir turėti teismo, nes neatitinka teisės teorijoje išskirtų pagrindinių teisės subjekto požymių: autonomiškumo, galimybės identifikuoti, sugebėjimo išreikšti valią bei būti socialinių santykių dalyviu. Nesulaukus reikiamo palaikymo įstatymo projektas nebuvo priimtas. Jeigu šis įstatymo projektas būtų praėjęs visus įstatymo priėmimui keliamus reikalavimus ir sulaukęs palaikymo, tuomet vienareikšmiškai kartu būtų reikėję keisti ir žmonių palaikų laidojimo įstatymą. Suteikus žmogaus vaisiams ir embrionams teisinį subjektiškumą nuo pradėjimo momento, taptų visiškai nepriimtina žūties atveju jų palaikus laikyti medicininėmis atliekomis.

2017 metais Sveikatos apsaugos ministerija parengė LR žmonių palaikų laidojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą. Projektas sulaukė pritarimo ir metų gale buvo priimtas.⁸⁴ Priimto įstatymo tikslas yra žuvusius žmogaus embrionus ir vaisius iki 22-os nėštumo savaitės prilyginti žmogaus palaikams ir leisti juos kremuoti ar laidoti, jei bus išreikšta tėvų (arba vieno iš tėvų) valia. Taip pat daryti išimtis ir netaikyti nuostatų dėl medicininio mirties liudijimo išdavimo bei palaikų paruošimo šarvojimo atsižvelgiant į embrionų ir vaisių iki 22-os nėštumo savaitės išvaizdą. Tėvų (arba vieno iš tėvų) sutikimas kremuoti ar laidoti žuvusį embrioną ar

⁸¹ 2013 m. gruodžio 11 d. pranešimas VIR, Seimo sveikatos reikalų komitetas pasisakė už negimusių kūdikių teisę gyventi (2013 12 11); < http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15428&p_k=1&p_t=142000 > [aplankyta 2018 03 19].

⁸² LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto NR. XIIP-337, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 131¹ straipsniu įstatymo projekto NR. XIIP-338, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto NR. XIIP-339 (2013 10 14, NR. XIIP-337).

⁸³ LR Seimo kanceliarija Teisės departamentas išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2013 03 19; Nr. XIIP-339).

⁸⁴ LR žmonių palaikų laidojimo įstatymo Nr. X-1404 1, 2, 6, 13, 15, 25 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymas priimtas 2017-12-07, kurio pakeitimai įsigalioja nuo 2018-05-01.

vaisių iki 22-os nėštumo savaitės privalo būti pateiktas sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka, tačiau šiai dienai tvarka nenustatyta ir įstatyme iki šiol nenurodyta.

Iki priimant žmonių palaikų laidojimo įstatymo pakeitimo įstatymą, įstatymo projektas sulaukė visuomenės palaikymo bei teigiamų reakcijų, tačiau neapsieita ir be kritikos strėlių. Kritikai teigia, kad pats žmogaus embrionų ir vaisių iki 22-os nėštumo prilyginimas žmogaus palaikams yra ydingas ir diskutuotinas iš esmės. Šios pozicijos šalininkai siūlo įtvirtinti įstatyme ir jo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose išimtis embrionams ir vaisiams iki 22-os nėštumo savaitės, bet ne sulyginti juos kaip tapačius, kas anot jų, būtų netikslinga ir sukeltų tik papildomų diskusijų bei problemų. Su šia pozicija sutinka ir LR aplinkos ministerija, projekto derinimo akte siūlysi žmogaus embrionus ir vaisius iki 22-os nėštumo savaitės ne prilyginti žmogaus palaikams, o juos traktuoti atskirai taikant įstatymo ir jį lydinių įgyvendinamųjų aktų išimtis bei laidojimo ar kremavimo procedūras reglamentuoti higienos normoje. Tuo tarpu sveikatos apsaugos ministerija nesutiko su aplinkos ministerijos siūlymu ir įstatymo projekto derinimo pažymoje nurodė, jog kurti atskirą žmogaus embrionų ir vaisių iki 22-os nėštumo savaitės kremavimo ir laidojimo tvarką nebūtų tikslinga, nes tokių atvejų nėra daug. Kita vertus, kyla klausimas, ar įstatymas reikalingas tik tuomet, kai visuomenėje sutinkama daug tokio reguliavimo reikalaujančių atvejų? Manytina, jog šiuo atveju svarbu prisiminti amžiną tiesą, jog svarbu ne kiekybė, o kokybė. Jei įstatymas atitinka visuomenėje vyraujančius pokyčius bei keliamus moralinius reikalavimus teisei, būtų netikslinga jo atsisakyti vien dėl to, jog tokių atvejų nėra daug.

IŠVADOS

1. Žmogaus vaisiai ir embrionai gali įgyti įstatymo leidėjo suteiktas teises ir naudotis tam tikromis apsaugomis, tačiau jie nėra pripažįstami kaip teisės subjektai, o neišgyvenusių žmogaus embrionų ir vaisių palaikų deginimas kartu su medicininėmis atliekomis atskleidžia nehumanišką įstatymų požiūrį į negimusią gyvybę.
2. Atlikus EŽTT sprendimų bei EŽTK analizę matoma, jog žmogaus vaisiai ir embrionai nelaikomi asmeniu pilna EŽTK 2 straipsnio prasme. Nors žmogaus vaisiai ir embrionai nėra prilyginami žmogui, jie turi galimybę įgyti tam tikras žmogui suteikiamas prigimtines teises, tokias kaip teisę būti oriai, pagarbiai bei etiškai palaidotu. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos preambulėje nurodyta, kad vaikams reikalinga ypatinga teisinė apsauga tiek iki gimimo, tiek po jo. Tad manytina, jog konvencijos saugomos vertybės turėtų apimti ir dar negimusius vaikus nuo pradėjimo momento, tai paliekant valstybių interpretacijai taikant konvencijoje numatytas normas. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje tiesioginio reglamentavimo dėl prenatalinėje stadijoje esančios gyvybės teisinio subjektiškumo nepateikia. Tačiau remiantis atlikta analize bei aiškinamąja konvencijos ataskaita, kuri teigia, jog žmogaus orumas yra saugotini nuo gyvybės pradėjimo momento, galima teigti, kad konvencija turėtų pripažinti žmogaus orumą vaisiams ir embrionams suteikiant teisę būti oriai ir pagarbiai palaidotiems neatsižvelgiant į jų gestacinį amžių.

3. Amerikos žmogaus teisių konvencijos analizė parodė, jog konvencija ne tik saugo dar negimusiujų teisę gyventi, bet ir traktuoja juos kaip asmenis. Visgi Jungtinių Valstijų Aukščiausias teismas nesutinka su tokia konvencijos interpretacija ir žmogaus vaisiaus nelaiko asmeniu, nes negimęs niekada nebuvo teisiškai pripažintas kaip žmogus jokia prasme, tačiau gali būti laikomas žmogumi tam tikrame kontekste ir tik tuomet, kai jis tampa gyvybingas.
4. Jungtinės Karalystės teisė vaisius ir embrionus laiko moters kūno dalimi ir kaip teisės subjektų jų nepripažįsta iki pat gimimo momento. Tačiau pagal Žmogaus audinių vadovo pateiktas rekomendacijas, vaisių, kurie žuvo nesulaukę 24-os nėštumo savaitės ir negali būti pripažinti Stillborns, motinoms suteikiama teisė pasirinkti, kaip jos pageidauja pasielgti su palaikais: deginti, kremuoti ar palikti ligininės nuožiūrai. Net motinai atsisakius pačiai pasirūpinti mirusio vaisiaus palaikais, ligininė privalo su palaikais elgtis pagarbiai bei oriai ir nedeginti kartu su medicininėmis atliekomis.
5. Pietų Afrikos Respublikoje neišgyvenę žmogaus vaisiai ir embrionai laikomi medicininėmis atliekomis ir orus jų palaikų laidojimas įmanomas tik tuomet, jeigu žūties metu jų gestacinis amžius siekė 26 savaites.
6. Danijos Karalystės teisė iki 22-os nėštumo savaitės neišgyvenusius vaisius ir embrionus laiko *abortuotais vaisiais* ir jų palaikus naikina kartu su medicininėmis atliekomis. Tačiau įstatymų leidėjas supranta ir gerbia gedinčių tėvų norą oriai atsisveikinti su neišgyvenusiomis atžalomis, kurios nesulaukė 22-os nėštumo savaitės, ir leidžia atiduoti tėvams palaikus palaidoti, bet įstatymiškai jų palaikai vis tiek laikomi medicininėmis atliekomis.
7. Lenkijos įstatymų leidžiamoji valdžia 2007 metais nusprendė, jog visi neišgyvenę embrionai ir vaisiai nusipelnė pagarbos ~~bei~~ būti oriai palaidoti ir priėmė atitinkamų įstatymų pakeitimus, suteikiant teisę visus neišgyvenusius vaisius ir embrionus laidoti kaip žmogaus palaikus, neatsižvelgiant į jų gestacinį amžių.
8. LR Konstitucija neapibrėžia žmogaus ar asmens sąvokų ir apie prenatalinėje stadijoje esančią gyvybę neužsimena. Remiantis darbe atlikta analize, jog prenatalinis žmogaus vystymosi etapas yra nenutrūkstama žmogaus gyvybės stadija, daroma išvada, jog teisė į orų, pagarbų ir etišką palaikų laidojimą turėtų priklausyti ir žmogaus vaisiams. Civilinė teisė nepripažįsta vaisių ir embrionų kaip teisės subjektų.
9. 2018 m. gegužės 1 d. įsigaliojusi nauja žmogaus palaikų laidojimo įstatymo redakcija, kuri neišgyvenusius žmogaus vaisius ir embrionus prilygina žmogaus palaikams ir suteikia galimybę juos oriai palaidoti ar kremuoti, pakeitė iki šiol Lietuvoje vyravusį nehumanišką teisės požiūrį į dar negimusią gyvybę.
10. Apibendrinus straipsnyje išanalizuotą medžiagą galima teigti, kad orus ir pagarbus palaikų laidojimas priklauso žmogaus vaisiams bei embrionams, neatsižvelgiant į jų gestacinį amžių. Tačiau atsižvelgiant į embriono stadijoje

žuvusio vaisiaus dydį bei negalimumą atskirti jo nuo kitų audinių ankstyvame persileidime, rekomenduotina neišgyvenusiems vaisiams suteikti žmogaus palaikų statusą tik nuo 9-os nėštumo savaitės.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. American Convention on Human Rights "Pact of San Jose". Costa Rica. 22 November 1969.
2. Dz.U. 1959 Nr 11 poz. 62, USTAWA z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych.
3. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Žin. (1995 07 21; Nr. 60-150).
4. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija), Žin. (2002 10 09; Nr. 97-4258).
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, TAR (2000 10 25; Nr. VIII-1968).
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, TAR (2000 07 18; Nr. VIII-1864).
7. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas, TAR (2002 04 04; IX-837).
8. LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto NR. XIIP-337, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 131¹ straipsniu įstatymo projekto NR. XIIP-338, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto NR. XIIP-339 (2013 10 14, NR. XIIP-337).
9. Lietuvos Respublikos žmonių palaikų laidojimo įstatymas, TAR (2007 12 07; X-1404).
10. Lietuvos Respublikos žmonių palaikų laidojimo įstatymo Nr. X-1404 1, 2, 6, 13, 15 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR (2017 12 07; Nr XIII-837).
11. Republic of South Africa. Births and Deaths Registration Act 51 of 1992. Government Gazette, 1992.
12. Republic of South Africa. Choice of Termination of Pregnancy Act 92 of 1996. Government Gazette, 1996.
13. The Cremation (England and Wales) Regulations 2008 No. 2841.
14. United Kingdom. The Births and Deaths Registration Act 1953 (1 & 2 Eliz 2 c 20).
15. U.S. Const. amend. XIV, § 1.
16. Teismų praktika/Case law
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1 1998 m. gegužės 15 d.
18. Lietuvos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.

19. Europos Žmogaus teisių teismo byla: *Vo v. France*, Eur. Ct. HR, No. 53924/00, (2004) 40 EHRR 12.
20. JAV byla: *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973).
21. Specialioji literatūra/Special literature
22. Alvaro P. *Controversial Conceptions: The Unborn and the American Convention on Human Rights*. 9 Loy. U. Chi. Int'l L. Rev. 2012.
23. Chandler-Garcia L. *Who Is a Person and Why? A Study of Personhood in Theory and the Law*. Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, 2012.
24. Cohen L.A. *Fetal Viability and Individual Autonomy: Resolving Medical and Legal Standards for Abortion*. 27 UCLA L. Rev. 1980.
25. Cornock M. and Montgomery H. *Children's rights in and out of the womb*. International Journal of Children's Rights 19 2011.
26. Freeman K. *The Unborn Child and the European Convention on Human Rights: to Whom Does "Everyone's Right to Life" Belong?* 8(2) Emory International Law Review. 1994.
27. Janne Rothmar Herrmann, "Death Before Life: The Legal Status of Cadaveric Foetuses", article in the book: *Nordic Health Law in European Context*. 2011.
28. Juškevičius J. „Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu teisiniai aspektai“. *Sveikatos mokslai*. 2007, Nr. 2.
29. Kavoliūnaitė E. „Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos“, *Teisės problemos*. 2005, Nr. 2.
30. Kavoliūnaitė E. „Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje“. *Teisės problemos*. 2006, Nr. 2 (52).
31. L du Toit-Prinsloo et. al. *Managing the Remains of Fetuses and Abandoned Infants: A Call to Urgently Review South African Law and Medicolegal Practice*. South African Medical Journal. Vol 106, No. 6. 2016.
32. Mikėlėnas V. ir kiti, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
33. Narbekovas A. ir kiti, *Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo*. Kaunas: VDU, 2012.
34. Sanger C. *The Birth of Death: Stillborn Birth Certificates and the Problem for Law*. 100 CALIF. L. REV. (2012).
35. Serapinas C. ir Bartkevičienė D. „Prenatalinės žmogaus raidos svarba. Gyvybės teisinės apsaugos svarba“. *Sveikatos mokslai*. 2006, Nr. 1-2.

Internetiniai šaltiniai

36. In the European Court of Human Rights Between *Vo* and *France*, Written Comments by Center of Reproductive Rights Pursuant to Rule 44, § 2 of the Rules of the Court (2003) p. 10. <http://www.pravo-medicina.sk/___files/Rozne/Vo%20vs.%20France%202004.pdf> [aplankyta 2017 12 17].

37. Institute of Cemetery & Crematorium Management, *The Sensitive Disposal of Fetal Remains: Policy and Guidance for Burial and Cremation Authorities and Companies* (2015) <<https://www.iccm-uk.com/iccm/library/Fetal%20Remains%20Policy%20Updated%20Sept2015%20.pdf>> [aplankyta 2018 02 07].
38. Guidance on the disposal of pregnancy remains following pregnancy loss or termination. Human Tissue Authority, 2015 <https://www.hta.gov.uk/sites/default/files/Guidance_on_the_disposal_of_pregnancy_remains.pdf> [aplankyta 2018 02 05].
39. Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas (2013-03-13; Reg. Nr. XIIP-337), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.444122?jfwid=rivwzvpgv>> [aplankyta 2018 03 01].
40. 2013 m. gruodžio 11 d. pranešimas VIR, Seimo sveikatos reikalų komitetas pasisakė už negimusių kūdikių teisę gyventi (2013 12 11); <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15428&p_k=1&p_t=142000> [aplankyta 2018 03 19].

Kiti šaltiniai

41. LR Seimo kanceliarija Teisės departamentas išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2013 03 19; Nr. XIIP-339).
42. Bakaitė V. Pradėto, bet negimusio vaiko statuso Lietuvos teisės sistemoje. Magistro darbas, Vilnius. MRU, 2013.
43. Kirchner S., Europos žmogaus teisių konvencijos 2 straipsnio 1 dalies 1 sakinio taikymas prenatalinėje stadijoje. Daktaro disertacijos santrauka, Kaunas. VDU, 2012.
44. Žilinksytė I. Žmogaus teisės į gyvybę konstitucinės apsaugos problemos. Magistro darbas, Vilnius. MRU, 2007.

SUMMARY

DOES THE DISPOSAL OF A FOETUS OF A HUMAN NOT REACHING THE 22ND WEEK OF PREGNANCY WITH MEDICAL WASTE NOT VIOLATE THE RIGHT TO DIGNIFIED BURIAL?

This article aims to answer the question of whether the disposal of a foetus of a human not reaching the 22nd week of pregnancy with medical waste does not violate the right to dignified burial. The paper seeks to clarify whether the conceived and unborn child can be the subject of

human rights. By answering this question, one can look for a solution to the issue of the dignified burial of the foetus and the embryo of the perished human.

Medical science has undeniably proved that human life appears from the moment of conception, however, the jurisprudential approach to the subjective nature of the unborn child is not unanimous, and the aspiration to establish the rights of the developing life in the pre-natal stage becomes a decisive challenge. The burning of non-surviving of human embryos and fetuses with medical waste reveals the attitude of the law towards unborn life.

In order to achieve the goal, the case law of foreign countries and international treaties and conventions are examined. The research carried out shows that a decision regarding to the subjectivity of unborn life is inherent to the law of many foreign countries, Lithuania being not an exception. They Lithuanian law does not have an explicit and unambiguous definition of the legal status of the human's embryo and foetus, and has no concerns on its legal protection and the rights.

The Law on the Amendment of the Law on the Burial of Human Remains was considered and adopted in 2017. It equates non-surviving human fetuses and embryos to human remains and allows them to be buried or cremated with dignity. This change has altered the inhumane legal attitude to the unborn life that has been prevailing so far. However, Lithuania is one of the few countries comparing the remains of embryos and fetuses to human remains without establishing the boundary of pre-natal age. It can be argued that there are attempts to provide a certain legal subjectivity for embryos and fetuses, but on the other hand, these initiatives have not yet been implemented to full extent.

The article is aimed at analyzing the legal status of human foetus and embryo in the law of Lithuania and foreign countries, and to compare the case law of the front countries concerning the boreal procedure of non-surviving fetuses and embryos. To determine whether the foetus and embryo can be the subject of human rights. It also seeks to analyze whether parental rights to the dignified burial of not surviving foetus remains are not violated by burning it with medical waste.

Following the comparable, systemic, descriptive-explanatory and teleological analysis of scientific literature, case law and the American Convention on Human Rights, the Convention on the Rights of the Child of the UN, Protection of Human Rights and Dignity of the Human. Being with regard to the Application of Biology and Medicine, the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Universal Declaration of Human Rights, legislation of the United Kingdom and the Republic of South Africa, the Constitution of the Republic of Lithuania, the Civil Code and the Penal Code, it can be seen that the hypothesis raised in the master's thesis was partly confirmed. The burning of the remains of non-surviving human fetuses up to the 22nd week of pregnancy with medical waste violates the right to dignified burial of remains thereby undermining the right of mourning parents to dignified farewell with the non-surviving foetus.

KEY WORDS

Embryo, human fetus, non-surviving fetus, 22 weeks of gestation, burial of remains, medical waste.